

Hembygdsbladet

Årgång 23, nummer 1
April 2021

Enhörna Hembygdsförenings
informationsskrift

ENHÖRNA
HEMBYGDSFÖRENING



Enhörna Hembygdsförening skjuter fram årsmötet

På grund av rådande situation flyttar vi återigen årsmötet till sommaren.
Vi återkommer med datum så snart vi vet när det är möjligt att genomföra.
Se hemsidan för aktuell information.



Vi hoppas alla på en efter omständigheterna skön och fin sommar. Välkommen till våra öppna söndagar!

PÅ GRUND AV RÅDANDE SITUATION FLYTTAR VI ÅTERIGEN ÅRSMÖTET TILL SOMMAREN

Vi återkommer med datum så snart vi vet när det är möjligt att genomföra.

Hembygdsföreningens styrelse hade återigen planerat att traditionsenligt inbjuda till ÅRSMÖTE söndagen den 25 april kl 15.00 i Bygdegården: År 1937 bildades Enhörna Hembygdsförening och då beslutades att årsmötet skulle hållas i Bygdegården, sista söndagen i april klockan 15.00 och det gäller under normala förhållanden fortfarande! När det nu kommer att gå av stapeln vet vi i dagsläget inte, det beror ju på utvecklingen av pandemin.

Vi önskar er varmt välkomna till ett senarelagt årsmöte vid obestämt datum!

Er ordförande/ Mona Elveskog

MINNESGÅVOR OCH ANDRA GÅVOR TILL FÖRENINGEN – HUR GÖR MAN LÄTTAST

Vi är mycket tacksamma för alla gåvor vi får genom åren! Detta skrivs främst för att underlätta vid gåvor till minne av någon som gått bort.



Begravningsbyråerna har ingen direktkontakt till föreningar så att man kan skicka via deras hemsida och därför behöver man gå in på vår hemsida där det finns en flik för gåvor till föreningen eller kontakta någon av oss i styrelsen.

<https://www.hembygd.se/enhorna-hembygdsforening/gava>

Det som ofta händer när vi får en minnesgåva är att vi får en inbetalning, ibland blir man också osäker på om det

är en inbetalning av en gåva vid någons bortgång eller en inbetalning av medlemsavgiften för någon. Därför är det extra viktigt att skriva att det avser en minnesgåva och till det finns också ett formulär på hemsidan.

När man ger minnesgåvor vill man ju gärna ha ett minnesbrev som man har en text på och där det står från vem gåvan kommer. Vi har sådana minnesbrev och vet vi vad ni vill skriva och till vem vi ska skicka det så ombesörjer vi gärna det samt skickar en kopia till er så att ni vet hur det ser ut. Om ni vill skicka vi det till er först för godkännande.

Vissa begravningsbyråer gör minnesböcker och där kan man hos vissa få bilder på gåvobreven om man har valt bort blommor t ex vid kremering.

DOKUMENTINSAMLING ÖVER VÅRA GÅRDAR, TORP OCH ANDRA BYGGNADER



Besök gärna Barbro Sjöströms fina forskarrum.

Hembygdsföreningen startar nu insamling av dokument över gårdar, torp eller andra byggnader med en historia. Vi kommer att ha en arkivmapp för varje byggnad och man kan fylla på sin mapp genom åren – när man hittar mera fakta eller skriver en egen berättelse mm. Materialet finns då lättillgängligt för den som vill släktforska eller samla fakta om livet i Enhörna.

Samla era dokument, foton, tidningsartiklar och annat och lämna dem till oss. Lämna gärna en kopia, så finns originalet kvar i huset. Det kan vara köp och försäljning, byggnadsår, egenhändigt skrivna berättelser, foton både på huset och på livet på gården.

Välkomna! Er mapp väntar på er!

NYA UTSTÄLLNINGAR I MUSÉET



MJÖLKHANTERING

Börje Thulin som arbetat på AlfaLaval/DeLaval har varit behjälplig med fakta, beskrivningar, varierande tillbehör och utrustningar. Här handlar det om hur mjölkhanteringen gick till på gårdarna förr i tiden.

BAGARSTUGA

Där vi visar hur det gick till med hushållens bakning.



SKOMAKERI

Hur gjorde man nya skor och kanske främst lagade skor.



SOLDATTORP

I Enhörna fanns det många intressanta soldattorp.



MEDLEMSAVGIFTEN FÖR 2021

- **snälla betala in snarast!** Vi har i år fått in betydligt färre medlemsavgifter än andra år. Vi hoppas och tror att det beror på att de flesta som inte har betalat in har glömt det och att ni fortfarande vill stödja oss som medlemmar! Vår ambition är att Enhörna, med sin speciella natur och historia, ska fortsätta vara kommunens "smultronställe".

Som medlem hjälper du oss med det.

Årsavgiften är 150:-/200:- (enskild/familj).

Vid swishbetalning var god ange vad betalningen avser.

Vi har fått betalningar som vi trott varit medlemsavgift då det varit betalning för ngt annat.

Tack önskar vi i föreningen.

Ordernr: BI.2021.04S(mar05)01167 12.11 Kringel-Offset AB

#

EG PlusGiro

Meddelande till betalningsmottagaren (Meddelande kan inte lämnas på baksidan)

☐ Medlemsavgift 20 _____

☐ Enskild 150:- _____

☐ Familj 200:- _____

☐ Bidrag till museet _____ kr

OBS! Glöm inte att ange namn och adress

Från PlusGiro/personkonto (vid girering)

Svenska kronor

öre

INBETALNING/GIRERING B

Till PlusGirokonto **23 89 45 - 0**

Betalningsmottagare (endast namn) **Enhörna Hembygdsförening**

Avsändare (namn och postadress)

Kod 1

2389450#06#

1874 - FARSOTENS ÅR I YTTER- OCH ÖVERENHÖRNA

När vi idag bekymrar oss över Covid-19-pandemins konsekvenser kan det vara bra att få ett perspektiv på dagsläget genom att höra om en epidemi som drabbade oss för 147 år sedan.

Dagens Nyheter rapporterade i december 1873 om att "sjukligheten i hufvudstaden var temligen tydlig avseende smittkoppor". Några veckor senare hade situationen förvärrats och kallades nu "betydlig", då ungefär 200 nya fall under samma vecka rapporterats. Framför allt spreds sjukdomen bland de fattiga. Svenska Läkarsällskapet började nu veckovis lämna en lägesrapport om smittoläget i Stockholm. I förbigående nämndes, att sjukdomen även spritt sig till stadens omgivningar.

I tidningen infördes nu annonser om självhjälpsböcker mot sjukdomen, och föredrag hölls för att informera stadsborna.

Råden som gavs känner vi igen! Vaccinering, hålla avstånd till andra, hygien. I vissa fall är råden med dagens ögon drastiska.

Vaccinering av barn var sedan år 1816 lag, något som följdes upp vid de årliga husförhören. Trots det förblev många ovaccinerade på grund av misstänksamhet mot metoden.

"Med afseende på smittkoppor får Svenska Läkaresällskapet i första hand fästa allmänhetens uppmärksamhet på vaccinationen. Om denna också icke kan medföra fullständig säkerhet mot smittkoppor, så har dock erfarenheten, såväl från föregående tider som från nuvarande epidemi bestämt ådagalagt att ytterst få af de personer som inom kortare tid med framgång vaccinerade eller ovaccinerade insjuknat i koppor samt att sjukdomen i sådana fall antagit en lindrig form.... Allmänhetens ofta uttalade fruktan att sjukdomen skulle genom vaccinationen öfverföras eger hittills i vårt land icke stöd af erfarenheten."

SMITTKOPPOR EN FÖRFÄRLIG SJUKDOM

Under knappt tre månader 1790 drabbades både Över- och Ytterenhörna av en smittkoppsepidemi, något som man varit förskonad från under mycket lång tid. Nu slog den till skoningslöst mot barn, vuxna klarade sig. Under april och maj avled 16 små barn och en tonåring vid Jursta, Ekensberg, Årby, Ljungsängen och på Ridön. Under samma period avled 15 barn i Ytterenhörna, bland annat vid Lilla Nora, Rösta och Nytorp.

/Jan Munck

Fakta

Smittkoppor var en ytterst smittsam febersjukdom orsakad av ett virus. Sjukdomen plågade mänskligheten i flera tusen år, det sista stora utbrottet i Sverige var år 1873/1874. Sjukdomen yttrade sig bland annat genom blodfyllda blåsor över hela kroppen och ledde ofta till döden. Smittan överfördes antingen genom beröring eller via vätskedroppar i luften. Tack vare stora insatser har sjukdomen av Världshälsoorganisationen, WHO, förklarats utrotad.

ÄR DET NÅGON SOM HAR EN CYKEL ELLER CYKLAR SOM SKULLE KUNNA SKÄNKAS ELLER LÅNAS UT TILL MUSÉET?



Vår tanke är att ge en möjlighet för våra besökare att kunna låna en cykel på muséet (bara när det är öppet) för att kunna göra en cykeltur i bygden. T.ex. ta en tur ner till ångbåtsbryggan, Lurberget eller helt enkelt se på våra vackra omgivningar.

Om du har, så hör av dig till någon i styrelsen...

SILVERSKATTEN I MALMSJÖN



Drottning Kristina regerade i Sverige 1644-1654. På den tiden färdades man vintertid från huvudstaden

till Gripsholms slott i Mariefred med häst och släde. Snabbaste vägen gick då över Enhörnalandet. Det sägs att drottning Kristina lät uppföra ett slott vid Underås i Ytterenhörna. Slottet användes som rast och övernattningsställe.

Slottet byggdes av dalkarlar, men då byggmästaren inte gav byggarbetarna avtalad lön enades männen om att hämnas. Hämnden bestod i att karlarna tog två av slottets silverportar som fördes till Malmsjön där de sänktes i djupet. Det hände att portarna var synliga i såväl dagsljus som i månsken.

Man ville bärga skatten men det sas att då måste alla inblandade vara helt tysta. Några män som försökte fick under bärgningsarbetet plötsligt se en höna komma dragande på ett halmlass. En av männen kommenterar synen och genast försvinner både höna, halmlass och silverportar och har sedan den dagen inte setts av någon.

Vid Underås finns än i dag en stuga som kallas för Kristinastugan. Under stugan finns en stor stensatt, välvd och mycket arbetad källare som inte ser ut att höra samman med den enklare stugan som byggts över.

Har någon av er sett silverportarna och vet var dom finns så hör av er så får vi tillsammans göra ett bärgningsförsök.

/skränan kommer från Barbro E Sjöströms samlingar, Britt-Mari





PlaymÄkers till din tjänst

Få en trevlig stund eller teknikhjälp med PlaymÄkers

PlaymÄkers är ungdomar som gör hembesök till personer som är 70 år eller äldre och bor i Södertälje kommun. De har med sig en surfplatta för att titta på dina minnen från platser, artister eller annat som kan vara givande för just dig. Kanske även titta runt på internet vad som finns i Södertälje?

PlaymÄkers hjälper äldre att hantera mobil och surfplatta samt visar hur man kopplar upp sig mot nätet. Besöket är kostnadsfritt. Det pågår i upp till 60 minuter och sker någon gång mellan kl 9-15. Vi följer Folkhälsomyndighetens och Södertälje kommuns rekommendationer.

Intresserad?

Gör en intresseanmälan på www.sodertalje.se/k365. Under fliken PlaymÄkers finns mer information och anmälningsblankett. Du kan också ringa till kommunens Kontaktcenter 08-523 010 00. Då tar vi kontakt för att komma överens om en besöksd.

Kultur 365 → www.sodertalje.se/k365 k365@sodertalje.se 08-523 010 00

HEMVÄRNET I ENHÖRNA PÅ 60-70 TALET

Under andra världskriget bildades hemvärnsföreningar runtom i Sverige. Även i Enhörna.

I slutet av 50- och början av 60-talet ökade intresset och ett ungdomshemvärn växte fram. Många grabbar runt 20-årsåldern var med under ledning av hemvärnschef Gunnar Wistedt och med löjtnant Bellbrant som instruktör. Mötesplatsen var Varneby där hemvärnsförrådet var inrymt i en stor garderob på andra våningen i Wistedts bostadshus. Om det var så effektivt ur försvarssynpunkt vet jag inte men det var i alla fall trivsamt. Familjen Wistedt hade aldrig några problem med att en samling hemvärnsmän med marschkängor klampade upp för att hämta utrustning.

Beväpningen var att, hemvärnschefen hade k-pist och resten av gruppen mausergevär + ett K-g (kulsprutegevär), som laddades med ett magasin om 20 patroner.

Övningsskyttet på hemmaplan företogs på skjutbanan vid fritidsgården där vallen med 2 tavelställ låg i backen ca. 50 m väster om grusplanen och skjutplatserna 100 och 200 m i riktning mot Väsby. Den delades förövrigt med

Enhörna skytteförening, och det var ju egentligen samma gubbar. Den skjutbanan blev kvar hela 70-talet, tills en av markörerna en gång fick järnsplitter i mössan då en kula gick rätt igenom järnstativet i tavelhissen.

Det förekom flera stora övningar som upptog hela söndagen och där lottorna var med, mest för att laga mat. En sådan var förlagd till Ridö, och en annan som började redan på lördagen, företogs i skogen uppe vid Acksjön. Det var djup snö och 21 grader kallt och grupperna skulle bygga skärmskydd för övernattning. Att där i snön och mörkret hitta lämpligt virke till skydd och bränsle var svårt. Några mannar värmdes sina frusna fötter lite för nära elden, så att klackjärnen ramlade av och sulan sprack. När vi sedan nästa dag stormade och med viss möda intog Ahls gård, så var nog den största drivfjädern att lottorna stod där uppe och väntade på att få servera oss ärtsoppa och smörgås.

Ungdomshemvärnet hade sådan betydelse att vi en gång hade en flerdagarsövning i vinterskogarna utanför Filipstad i Värmland, dit vi blev skjutsade av en bilkårist i militärbuss. Övningen leddes av befäl från något regemente där uppe och innefattade också ett besök på Wasa spisbrödsfabrik.

2007/Göran Nilsson



VI BESÖKTES AV KULTUR 365

De besökte oss vid museet den 1:a september med "balkonghäng". Någon balkong finns inte men väl gräsmattor.

35 besökare fick lyssna till Josefine och Joel som sjöng och underhöll oss med trevligt prat. Kommunens representanter informerade om anhörigstöd och om kommunens mötesplatser. Sittande gymnastik fick oss pigga ledd av entusiastisk gymnast. Församlingsherden Kikki Swe informerade om kyrkans verksamhet och Marie-Louise Clöve informerade om Mötesplatsen i Ekeby. Lars Ahlin med medhjälpare serverade avslutningsvis kaffe med kaka.

/Kikki



ORDENSEMBLEMEN PÅ LURBERGET

Hembygdsföreningen har efter diskussioner med ägaren till Lurberget, Stadsantikvarien och Riksantikvarieämbetet beslutat flytta ner kvarvarande fyra skadade ordensemblem till museet. Vi ansöker om bidrag för att göra repliker av dessa fyra samt tre till som vi vet hur de såg ut. Under tiden hoppas vi kunna sätta upp någon billigare form av emblem så att de inte saknas alltför mycket.

Boende i Enhörna har sett emblemen bli färre och färre och när delar av styrelsen letade i branten nedanför berget hittade vi ett krökt järn till ett av emblemen, men dessvärre inget emblem. En del har förmodligen kastats ner från berget och en del har flyttats till annan plats.

Om någon av er har ett emblem (flyttningen är preskriberad sedan länge) eller har ett foto på något vi inte har så hör av er så att vi kan söka bidrag för att göra ett nytt.

Fem ordensemblem, varav fyra finns kvar, är registrerade som minnesmärken och kontakt har tagits med både Riksantikvarieämbetet och Länsstyrelsens enhet för Kulturmiljö. Eftersom emblemen inte är äldre än 1850 så får de flyttas med markägarens godkännande.

Anledningen till denna åtgärd är naturligtvis att de försvinner från berget och det här är ett sätt att rädda dem för eftervärlden. Vi hoppas på förståelse för åtgärden! Kom och se dem på museet!



Denna från 1888 står på en avslagen "stång".



Det här är ett och samma emblem, dödskallen är på framsidan och havreknippet på baksidan.

HISTORIK



Denna första bild är från 1884 är lägre och har sin egen "fot".



Även det här är ett och samma emblem (ovan och till höger).

Totalt finns alltså fyra ordensemblem från 1800-talet kvar av de 12 - 15 som fanns från början och samtliga är skadade!

Under 1800-talets senare hälft var Ekensberg slott ett populärt utflyktsmål vid lustresor arrangerade av föreningar och ordenssällskap. Gjutjärnstavlor med året för utflykten och föreningens emblem sattes ibland upp på Lurberget. Idag finns fyra sådana äldre tavlor uppsatta på stänger kvar.

Sällskapen som kom från Stockholm och Södertälje var ofta sjukkassor eller arbetarföreningar och hade namn som Blomkronan, Enigheten, Vänskap, Bikupan och Linnea.

Utflykter i Mälaren gjordes i ganska stora båtar. Aros, Visingsö, Linköping, Sirius och Sigtuna var några av dessa. Vanligtvis lade båtarna till vid Ekensbergs brygga vid 12-tiden på söndagarna och möttes av salut från fyra kanoner uppe på berget. Man hade fanor och musik ombord och tågade iland med musiken först och defilerade förbi huvudbyggnaden där tal växades mellan godsägaren och föreningens anförare. Därefter gick alla upp till Lurberget och i vissa fall hölls gudstjänst och en tavla (ett ordensemblem) sattes upp. Sedan spelades hornmusik och eftermiddagen fördrevs med mat och dans i parken nedanför berget. Vid sextiden återvände sällskapet till båten för hemfärd över Mälaren.

På den här tiden stod en flaggstång uppe på berget. I parken bakom slottet upp mot Lurberget låg ett åttkantigt lusthus, trappor, gångar och en "grotta". Kanonerna drogs upp till berget på "kanonvägen", som från söder går spikrakt upp till toppen på berget. Enligt äldre boende fanns det förr 12 till 15 ordensemblem uppsatta.

/Mona



ENHÖRNAIANA I

1700-1800 TALET

(Enhörnaiana är läran om Enhörna och dess historia.)

Enhörna i Svenska dagstidningar 1749 - 1899

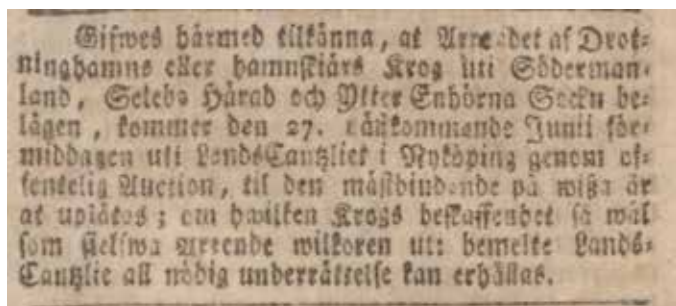
Artiklarna i Enhörnaiana I är hämtade från databasen Svenska dagstidningar med hjälp av söktjänsten Svenska Dagstidningar, KB.

Urvalet till Enhörnaiana I, är gjort av Leif Tellestedt och prioriterar artiklar av allmängiltigt intresse. Med några undantag har artiklar i s.k. frakturstil bortvalts (jobbiga att läsa).

Det mycket stora antalet artiklar om "Mordbranden vid Ekeby" ingår i en separat samling.

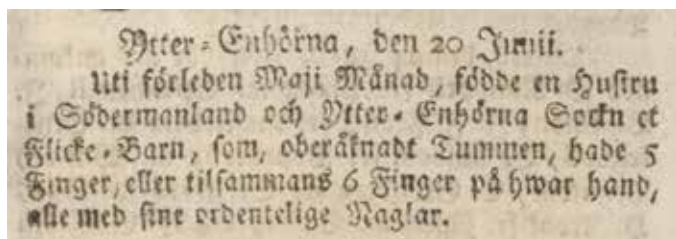
Nedanstående artikel är den första notis i svenska dagstidningar som nämner Enhörna. Översättningen från frakturstil är ej komplett.

Posttidningar 1749-01-12



Gifwes härmed tillkänna, at nere i det af Drottninghamns eller hamnskiärs krog uti Södermanland, Selebo Härad och Ytter Enhörna Sockn belägen, kommer den 27. nästkommande Junii förmiddagen uti Landskansliet i Nyköping genom offentlig Auction, til den mästbiudande på wissa är at uplåtas ; om hwilken krogs beskaffenhet så wäl som sielwa arrende wilkoren ut: bemelte Landskansliet all nödig underrättelse kan erhållas.

Inrikes Tidningar 1765-06-27



Ytter-Enhörna, den 20 Junii.
Uti förleden Maji Månad, födde en hustru i Södermanland och Ytter - Enhörna Socken et Flicke - barn, som, oberäknat Tummen, hade 5 Finger, eller tillsammans 6 Finger på hwar hand, alle med fine ordentlige Naglar.

Aftonbladet 1832-04-04



Aftonbladet 1860-07-04



Föj denna intressanta artikelserie som Leif Tellestedt ställt samman. Vi kommer att här i vårt hembygdsblad publicera fler artiklar i våra kommande nummer.

SKRIFTER UTGIVNA AV ENHÖRNA HEMBYGDSFÖRENING

Dessa skrifter har vi producerat genom åren för att beskriva och sprida kunskap om vår kära Enhörna hembygd.

De är till försäljning vid hembygdsmuséet och vid våra olika evenemang och aktiviteter. *För priser se hemsidan.*

1. Enhörna för 200 år sedan 1980
2. Studier av Enhörna på 1200-talet 1985
3. Medeltida mat 1985
4. Hustru Karin i Gransta, "Enhörnahäxan 1714" 1986
5. Så byggdes kyrkan i Tuna - Enhörna 1990
6. Kungsgården Husaby - Enhörna 1992
7. Kryddor och läkeörter 1992
8. Enhörnasocknarnas telefonhistoria 1892 - 1992 1992
9. Tunahällarna med 3000 år gamla ristningar
- Enhörnas märkligaste fornminne - 1993
10. Hilma Bernardina och Signhild Ebba Christina
- Två kvinnoöden - 1993
11. Vardagsliv i skuggan av ett krig 1994
12. Fattig - Sverige förr och nu -1906 - 1996 1996
13. Slakt från medeltid till 1900-tal med
- Enhörna slakthistoria - 1997
14. Jakten till Nyttä och Nöje - om jägaren,
- djuren och naturen - 1997
15. Enhörnabygdens framväxt 1998
16. Bland skrönor, hemligheter och lönnfack
- ett osannolikt familjeöde - 1999
17. Fjärdingsmannen - landsbygdens polis 2003
18. Berättelser från Sandviken och livet kring
ångbåtsbryggan 2014
19. Ekeby - igår och idag 2015
20. Norrlöt 100 år - En skrift om Enhörnas
handelsträdgårdar i allmänhet och Norrlöt
i synnerhet 2015
21. Huldass Westins brevsamling 2017
22. Enhörnakören 2018
23. Enhörna Sockenfilm 2020

Samt även vykort och filmer...





KOM GÄRNA OCH BESÖK VÅRA MUSÉER ELLER TA EN FIKA HOS OSS I SOMMAR!

Sommarens specialutställningar är:

- Mjölkhantering förr
- Bagarstuga
- Skomakeri
- Soldattorp
- Husaby Kungsgård
- Hemvärnet
- Dessutom har vi ändrat och flyttat lite överallt

Vi räknar med att vi åtminstone kan ha öppet alla söndagar kl 13 – 16. Beroende på pandemiläget får vi sedan ta ställning till om vi kan ha större evenemang! Se information i hembygdsbladen och på vår hemsida:

www.hembygd.se/enhorna-hembygdsforening



ENHÖRNA HEMBYGDSFÖRENINGENS STYRELSE

Mona Elveskog, ordf.	070/214 55 01 (elveskog@telia.com)
Britt-Mari Gylefors, sekr	070/535 84 56 (b.gylefors@telia.com)
Anders Östensson, kassör	070/687 15 81 (andersostensson@hotmail.com)
Anne-Marie Andersson	070/672 42 46 (anne-marie.majhem@telia.com)
Kicki Lindqvist	070/990 40 83 (kickilindqvist1947@gmail.com)
Bengt Johansson	072/877 24 34 (iobjohansson@ekeby-ktv.net)
Juha Nyberg	070/325 99 03 (juha.nyberg@linearis.se)
Silvana Lindgren Majander	076/724 41 58 (silvana.lindgren@gmail.com)

Stöd oss också genom att köpa våra skrifter, filmer och vy-/presentkort att ge bort som julgåvor eller presenter. De kan köpas på museet, på Norrlöts Handelsträdgård eller på Turistbyrån.

E · N · H · Ö · R · N · A



HEMBYGDSFÖRENING

Box 39, 151 28 Enhörna

Medlemsavgiften är 150/200:-/år (ensild/familj).

Plusgiro 23 89 45-0 | Swish 1234006839

Hembygds museet håller öppet söndagar under juni - september 13.00 - 16.00.

Tag kontakt med någon i styrelsen om du vill besöka museet vid annan tidpunkt.

Besök föreningens hemsida:

www.hembygd.se/enhorna-hembygdsforening

